

Plaque

Í SÍÐASTA PISTLI var fjallað um fræðiheitið **plaque** (borið fram „plakk“). Fram kom að Íðorðasafn lækna birtir íslensku þýðingarnar **hörsl** og **skella** án frekari skýringa. Erlendar læknisfræðiorðabækur telja heitið komið úr frönsku, þar sem kvenkynsnafnorðið **plaque** merkir *þynna*, *plata*, eða *spjald*. Tengsl við þýsku má einnig finna, þar sem nafnorðið **Placken** merkir *blettur* eða *tuska* og sögnin **placken** merkir meðal annars að *bæta*, *setja bót á* eða *bletta*. Um hugsanleg tengsl við latínu er erfiðara að fullyrða, en nafnorðið **plaga** merkir þar meðal annars *flatt yfirborð*, *belti*, *svæði* eða *hérað*. Þá er til í latínu fræðiheitið **placoda** sem hefur verið notað í samsettu-um heitum til að tákna *plötu*, *skjöld*, *þynnu* eða *þykkildi*. Það er talið eiga grískar rætur, myndað úr **plax**, sem þýðir plata og **eidōs**, sem táknar form eða lögun. Nefna má að **placoda** kemur fyrir í örfáum, samsettum fósturfræðiheitum, svo sem **placoda lentis**, *augasteinsfrag*, **placoda nasalis**, *neffrag*, og **placoda otis**, *eyrafrag*. **Frag** er gamalt og sjaldgæft íslenskt orð sem táknar **fræ**. Deila má um ágæti þess í tilgreindum fósturfræðiheitum sem ætlað er að vísa í þau staðbundnu útlagsþykkildi (ectodermal thickenings), sem eru fyrstu vísar að viðkomandi líffærum.

Hörsl, skella

Samkvæmt Íslenskri orðabók Eddu hefur kvenkynsnafnorðið **skella** nokkrar merkingar: *1 hrossabrestur*, *2 blettur*, *flekkur*, *3 hárlaus eða graslaus blettur*, *4 brotsjór*, *áfall á sjó*, *5 hávær*, *fyrirferðarmikil stúlka*. Annar og þriðji tölulíður eru þeir sem helst eiga við í læknisfræðiheitunum og vísa þeir í afmarkað svæði. Fyrsti, fjórði og fimmti tölulíður vísa hins vegar í hávaða. Íslensk orðsifjabók Ásgeirs Blöndal Magnússonar rekur upprunann, í samræmi við þetta, í tvær áttir. Fyrri vísunin byggist á því að **skella** er skylt **skalli**, *efsti hluti höfuðs*; *hárlaus hvirfill eða haus*; *sköllóttur maður*; *graslaus blettur eða svæði*; *flatur endi á hamars- eða sleggjuhaus*. Seinni vísunin byggist á því að **skella** er talin tengd sagnorðum í tungumálum norrænna þjóða: í færeysku *skella*, í nýnorsku *skjella* og í sænskri mállýsku *skälla*, sem allar merkja að **glymja** eða **hljóma hátt**.

Hvorugkynsnafnorðið **hörsl** er einnig tilgreint í Íslenskri orðabók Eddu og gefin merkingin: *ójöfnur*, *örður á frosnum snjólausum vegi eða annars staðar þar sem farið er*. Íslensk orðsifjabók Ásgeirs Blöndal Magnússonar tilgreinir einnig orðmyndirnar **hörtl** og **hörk**, sem gætu átt við það sama, en er í nokkrum vandræðum með uppruna.

Samkvæmt þessu virðist mega nota heitið **plaque** bæði um flatar og upphækkaðar skellur. Ólíklegt er hins vegar að heitið **hörsl** nái að skjóta rótum í nútíma læknamáli. Í læknisfræðiorðabókum má til dæmis finna **atheromatous plaque**, sem verður þá æðakölkunarskella, **pleural plaque**, sem verður fleiðruskella eða brjóstthimnuskella, og **senile plaque**, sem verður öldrunarskella.

Angina pectoris

Árni Kristinsson, hjartalæknir, hafði samband og sagðist ekki sáttur við að fyrirbærið **stable angina pectoris** væri nefnt **stöðug hjartaöng** á íslensku. Það heiti getur gefið til kynna að brjóstverkurinn sé stöðugur eða viðvarandi, en hugmyndin að baki enska heitinu er alls ekki þess eðlis.

Læknisfræðiorðabók Dorlands lýsir **stable angina pectoris** þannig: *hjartaöng sem birtist í fyrirsjáanlegum köstum, hvað varðar tíðni og tímalengd, og eru framkölluð af þáttum sem auka súrefnisþörf hjarta-vöðva, svo sem áreynslu, streitu og æsingi*. Þessir framkallandi þættir eru svipaðir í mismunandi köstum. **Unstable angina pectoris** er hins vegar *hjartaöng sem birtist í ófyrirsjáanlegum köstum eða með vaxandi tíðni og tímalengd*. Slík köst geta komið án framkallandi þátta, til dæmis við hvíld eða í svefni, og varað óvenju lengi.

Árni var þegar búinn að finna heiti á **unstable angina pectoris**, sem hann vill nefna **hvikula hjartaöng**. Hann vill ekki nota heitið óstöðug hjartaöng vegna hættu á að andheitið stöðug hjartaöng festist í sessi. Árni óskaði á móti eftir aðstoð við að finna heiti á **stable angina pectoris**. Íslensk orðabók Eddu greinir frá því að lýsingarorðið **hvikull** merki *hverflyndur*, *óstöðugur*. Í Íslenskri samheitaorðabók eru tilgreind samheiti: *fallvatur*, *flysjungslegur*, *flöktandi*, *hverflyndur*, *ístöðulaus*, *rótilaus*, *stopull* og andheitið **óhvikull**. Meðan ekki koma fram betri hugmyndir má ef til vill nota heitið **óhvikul hjartaöng** um **stable angina pectoris**.

Prekband

Árni gerði einnig athugasemd við heitið **traðkmylla** sem hann sagði að einhver hefði sett saman til að nota um tæki sem á ensku nefnist **treadmill**. Undirritaður svaraði með nokkrum þjósti að það efni hefði verið tekið fyrir í 40. pistli (Fréttabréf lækna 1993; 11: 10) og verið afgreitt með íslenska heitinu **prekband** til samræmis við hið vel viðurkennda heiti **prekhjól**.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is

Úr golfinu

Jón Þ. Hallgrímsson, kvensjúkdómalæknir, var á golfvællinum með félag sínum Sigurði Þ. Guðmundssyni, lyflækni. Þá vildi það til að annar sló golfkúlu í andlit hins þannig að áberandi mar kom fram yfir kinnbeini. Báðir komust að öðru leyti heilir heim, en næstu daga sigu bjúgurinn og litarbreytingarnar niður eftir andlitinu þar til nam við kjálkabarð. Kom þeim félögum saman um að slíkt mætti nefna **sigmar**.